
ДИСКУСИИ

КАК И КОЙ НАСЛЕДЯВА В ЧЕТВЪРТИ НАСЛЕДСТВЕН РЕД

*Васил Петров**

1. Критикуваното мнение

В съдебната практика¹ и в теорията² понастоящем битува едно разбиране за наследяването в четвъртия наследствен ред (наследяването на съребрените роднини от трета до шеста степен), което аз смятам за погрешно. На опровергаването му е посветена и настоящата статия.

В какво се състои това схващане? Не се спори, че установеният със ЗИД ЗН, обн., ДВ, бр. 60 от 24 юли 1992 г., четвърти наследствен ред на съребрените роднини от трета до шеста степен е различен от първите три в това, че предвижда наследяване по парентели (съребрени линии), а не по градуалната система (по степени). Не се спори и че в този наследствен ред няма наследяване по право на заместване, а наследяването е по глави.

Три примера ще пояснят тези две абсолютно безспорни в теорията и практиката (и категорично верни според мен) положения.

Пример първи. Почива наследодателят и оставя за наследници двама чичовци по бащина линия, вуйчо и три лели по майчина

* Съдия в Софийския районен съд, доктор по право.

¹ Р. № 205/11.05.2010 г. по гр. д. № 1889/2008 г. на ВКС, II г. о.; Р. № 2/12.03.2020 г. по т. д. № 1429/2019 г. на ВКС, I т. о.

² **Цанкова, Ц.** Промените в наследственото право. С.: УИ „Св. Климент Охридски“, 1994, с. 74; **Матеева, Е.** – В: **Цанкова, Ц., Е. Матеева, М. Марков, Веселин Петров, Д. Танев, И. Георгиев.** Закон за наследството. Научноприложен коментар. С.: Труд и право, 2016, с. 134; **Станева, А.** Наследствено право. С.: Сиела, 2022, с. 104.

линия. Ако в четвърти ред имаше заместване, то трите лели и вуйчото биха получили общо $1/2$ част, съответна на дела на майката, или по $1/8$ част, докато двамата чичовци щяха да получат общо дела на бащата, или по $1/4$ част всеки. Но заместване в четвърти ред няма (така ТР № 3/1994 г., ОСГК) и е безспорно, че доколкото всички тези наследници са от трета степен, те наследяват поравно, по глави, т.е. всеки ще получи по $1/6$ част.

Пример втори. Почива наследодателят и оставя за наследници дядов брат и първи братовчед. Дядовият брат е от 4-та степен, както и първият братовчед. По отменения ЗН, при който наследяването в четвърти наследствен ред е било по градуалната, а не по парентелната система – арг. от чл. 27 ЗН (1890), наследяването е било също по глави (без да се прави разлика между майчината и бащината линия), но без подреждане на съребрените според парентелната линия. Това означава, че по отменения закон дядовият брат и първият братовчед, тъй като и двамата са от 4-та степен, ще получат поравно по $1/2$ ид. ч. от наследството. Сега обаче чл. 8, ал. 4, изр. 2 ЗН установява предимство на парентелите – по-близкият по степен и низходящият на по-близък по степен изключват по-далечния по степен. Първият братовчед е от парентелата на дядото на наследодателя (съребрената линия се проследява назад от първия братовчед през чичото/вуйчото/лелята до дядото). Дядовият брат пък е от парентелата на пращадото или прабабата на наследодателя (съребрената линия се проследява назад от дядовия брат до пращадото или прабабата). Парентелата на втория е по-далечна и затова първият братовчед е призован към наследяване, а дядовият брат е изключен.

Пример трети. Почива наследодателят и оставя за наследници дядов брат и дете, респ. внук на първи братовчед. Дядовият брат е от 4-та степен, а детето, респ. внукът на първия братовчед са от 5-а и 6-а степен. Въпреки известната непрецизност на формулировката на чл. 8, ал. 4, изр. 2 ЗН смятам за напълно правилна тезата, че в четвъртия наследствен ред е установена чистата парентелна система, а не смесената градуално-парентелна. Това означава, че детето, респ. внукът на първия братовчед, въпреки че са от по-далечна степен от дядовия брат, са призовани към насле-

дяване³, тъй като те са от парентелата на дядото или бабата на наследодателя, докато дядовият брат, както се посочи, е от парентелата на прадядото и е изключен от наследяване.

Всички тези положения според мен са безспорни.

Спорно и според мен погрешно е схващането, че четвъртият наследствен ред има още една особеност в сравнение с предходните три, а именно: че и отказът от наследство на съребрен роднина от една степен не пречи за призоваването към наследяване на неговите низходящи, съребрени от следваща степен в четвърти ред. Казано по-просто, според цитираните в първите две бележки под линия автори и съдебна практика при отказ от наследство от единствения или от всички наследници от трета степен се призовават наследникът или наследниците от четвърта степен; при отказ от наследство от единствения или от всички наследници от четвърта степен се призовават наследникът или наследниците от пета степен; и накрая – при отказ от наследство от единствения или от всички наследници от пета степен се призовават наследникът или наследниците от шеста степен.

Вярно ли е обаче, че ако например единствената леля на наследодателя се откаже от наследство, нейните деца – първите братовчеди, се призовават към наследяване? Не е ли вярно друго – че при отказ на лелята нейното право на наследяване се погасява и се прилага чл. 11 ЗН (държавата получава наследството, а общината – посочените в нормата отделни имущества)? Ето това трябва да разберем.

2. Наследяване по заместване, пряко наследяване и наследствена трансмисия

Аргументите за тезата, че отказът на възходящия в четвърти ред не пречи за призоваването на низходящия, са в това, че съгласно ТР № 3/1994 г. на ОСГК и според текста на чл. 8, ал. 4, изр. 2 ЗН в четвърти наследствен ред няма наследяване по право на заместване, а то е пряко и по глави.

³ Цанкова, Ц. Цит. съч., 72–73, а също и авторите, цитирани в предходната бележка, на посочените места.

Почитаемият читател може сам да се запознае с посоченото тълкувателно решение, с текста на закона, както и със законодателните мотиви по приемането на четвъртия наследствен ред, които са достъпни⁴, и да се убеди, че никъде не е изразена воля за установяване на правило, че отказът от наследство на възходящия в четвърти ред води до призоваването на низходящия му наследник от по-далечна степен.

Волята е била да няма наследяване по колена, а на глава, както и да се установи приоритет на по-близката парентела пред по-далечната, като се подредят съребрените роднини в реда – и нищо повече. Не и да се променят правилата за приемане и отказ от наследство, които са уредени в друга глава на ЗН – четвърта.

Всъщност, когато се казва, че наследяването в четвърти наследствен ред е пряко, а не по заместване, има просто едно недоразумение. Наследяването по заместване също е пряко – *de jure proprio*. Наследникът по заместване („по право на представителство“ по терминологията на ЗН-1890) е призован пряко към наследяването на наследодателя тогава, когато неговият собствен наследодател е починал преди наследодателя или е недостоен да го наследи, като дори отказът от наследството на замествания или недостойнството за наследяване на този пряк, заместван наследодател не лишава наследника по заместване от правото му на наследяване на наследодателя.

Друго е при наследствената трансмисия по чл. 57 ЗН, при която наследникът е призован към наследяване на едно лице, в чието наследство има неупражнено право на наследяване на преждепочинал наследодател. Наследникът може да приеме или да се откаже от наследството на по-далечния наследодател само ако приеме наследството на междинния наследодател. Това е така, защото наследникът по трансмисия не получава наследството на собствено основание и пряко от първоначалния наследодател, а го получава *alieno jure*, по наследство от своя непосредствен наследодател, който е умрял след първоначалния, без да изяви

⁴ Стенографските протоколи от първото четене на ЗИД ЗН на 79-ото заседание от 14 май 1992 г. и от второто четене на 106-ото заседание от 9 юли 1992 г. на 36-ото ОНС са достъпни на сайта на Народното събрание, секция „Парламентарна дейност“, подсекция „Стенограми от пленарни заседания“.

воля за приемане или отказ от неговото наследство. В такъв случай наследникът по трансмисия може да приеме наследството само ако приеме и това на трансмитента – защото правото на наследяване на първоначалния наследодател е едно от имуществените права в наследството на трансмитента. Наследникът може и да се откаже от наследството на първоначалния наследодател, макар и да е приел това на прекия си наследодател.

Да се разграничава прякото наследяване от наследяването по право на заместване, е жонглиране с правни понятия без особено значение по действащия ЗН⁵. Разлика по ЗН все пак има и тя е, че при отказ на един наследник, който наследява „пряко“, неговият отказ по чл. 53 ЗН уголемява дела на всички останали сънаследници от същия ред, докато отказът на наследник по право на заместване уголемява дела само на неговите сънаследници от същото коляно. Фундаментална разлика обаче по действащия ЗН между пряко наследяване и наследяване по заместване няма.

В настоящия случай лелята е била призована към наследяване след смъртта на наследодателя. В нейна полза е било породено право на наследяване. Ако тя е извършила отказ по чл. 52 ЗН от наследството, правото ѝ на наследяване окончателно и безвъзвратно се е погасило. Ако има други наследници от същата трета степен – други лели, чичовци или вуйчовци, по силата на чл. 53 ЗН техният дял ще се уголеми. Обаче ако такива няма, не се призовават наследниците от четвърта степен – първите братовчеди, защото те не са от следващ наследствен ред. Без изрична законо-

⁵ Значение на разграничението между пряко наследяване и наследяване по заместване е имало по ЗН от 1890 г. с оглед на нормата на чл. 202, която ще бъде коментирана в настоящата статия, както и с оглед на правилото на чл. 255 ЗН (1890), според което този, който наследява по заместване, ако иска намаление на даренията или завещанията поради накърняване на своята запазена част, трябва сам да привнесе в наследството не само това, което наследодателят безвъзмездно е дал нему, но и това, което наследодателят безвъзмездно е дал на този, когото замества (представлява). Вж. **Венедиков, П.** Система на българското наследствено право. Трето допълнено издание. С бележки на автора върху второто издание, редакторски бележки към третото издание и препращане към актуалния закон. Ред. Св. Иванов. С.: ИК „Петко Венедиков“, 2019, 39–41, под линия. Правило като това на чл. 255 ЗН-1890 в действащия ЗН няма.

ва норма в тяхно лице не може да възникне наново вече погасено право на наследяване.

Елементарно правило е, че ако няма наследници от един наследствен ред или всички наследници от един ред се откажат, то се призовават наследниците от следващия ред. Това правило е било записано изрично в чл. 201 ЗН (1890): „В наследството по закона, частта на отреклия се уголемява дяловете на неговите сънаследници: ако той е сам, наследството минава в следващата след него степен [„степен“, тук разбирана като наследствен ред, класа наследници⁶ – б. а.]“.

Обаче съребрените роднини от трета до шеста степен са в един общ ред, а не в няколко наследствени реда.

Напълно погрешно например в Решение № 2/12.03.2020 г. по т. д. № 1429/2019 г. на ВКС, I т. о., се приема, че наследниците в четвърти ред от трета, от пета и от шеста степен се призовават последователно след откази от наследство на наследници от по-малка степен. Ако законодателят искаше да установи такова правило, щеше да учреди не допълнителен четвърти наследствен ред, а четвърти, пети и шести наследствен ред: четвъртия – за лелите, чичовците и вуйчовците, петия – за първите братовчеди и дядовите и бабините братя и сестри, и пр.

Мнозина може да смятат това за нелогично и несправедливо – например защо, когато наследодателят е оставил син и внуци от този син, но не и други роднини в следващите редове, при отказа от наследство, извършен от сина, внуците не са призовани към наследяване, а наследството вместо това отива по чл. 11 ЗН у държавата и общината? Точно такова обаче е положението по настоящем при действащия ЗН, изразено образно със сентенцията „Отказалият се убива коляното си“.

Противно на критикуваната в настоящата статия теза, същото правило важи и в четвърти наследствен ред: отказът от наследство, извършен от лелята, води до „изчерпване на съребрената ѝ линия“ по израза на Решение № 2/12.03.2020 г. по т. д. № 1429/2019 г. на ВКС, I т. о. Нейното (на лелята) право на наследяване се погасява, а в полза на низходящите ѝ (първите

⁶ Така изрично Венедиков, П. Цит. съч., с. 38.

братовчеди) не се поражда ново право на наследяване. Причината е съвсем проста: няма законова разпоредба, която да предвижда да се поражда такова право. Член 8, ал. 4, изр. 2 ЗН урежда само конкуренцията между парентелите в рамките на същия наследствен ред, но не създава няколко наследствени „подреда“ в четвърти наследствен ред, нито няколко отделни наследствени реда.

3. Дял в наследяването и дял в делбата, или за липсващата норма на чл. 202 ЗН (1890)

Истинският проблем на критикуваната в настоящата статия теза е, че тя иска да приложи при действието на ЗН правило, което е съществувало по отменения ЗН от 1890 г. и не е действащо право от април 1949 г. насам.

Така съгласно чл. 202 ЗН-1890, който е дословен превод на чл. 787 от френския Граждански кодекс, ред. 1804 г., никога не може да се замества, чрез представителство, един наследник, който се е отрекъл; **ако отреклият се е единствен наследник в своята степен⁷, или ако всичките му сънаследници се отричат, децата им идат по свое право и наследват по глава.**

Това правило е давало възможност на низходящите да участват в делбата на общия прародител въпреки отказите на техните непосредствени наследодатели.

Правилото е било критикувано в теорията не само у нас⁸, но и във Франция⁹ поради неговото нелогично разпореждане за наследяване по глава. Така, ако наследодателят е оставил двама синове, единият от които има двама низходящи (свои синове или дъщери), а другият – трима, то при наследяване по право на заместване от внуците първите двама внуци ще получат по 1/4 част от наследството, а останалите трима внуци – по 1/6 част, тъй като

⁷ И в чл. 202 ЗН-1890, както и в чл. 201 ЗН-1890 думата „степен“ означава класа наследници, наследствен ред. Преводът е лош, тъй като във френския оригинал е употребена думата *degré*, която има значението и на наследствен ред, докато в българския юридически език разграничаваме степен на родство и наследственоправен ред.

⁸ Венедиков, П. Цит. съч., с. 38, под линия.

⁹ Планиол, М. Елементарно ръководство по гражданско право. Наследявания. Прев. Т. Наследников. С предговор от Й. Фаденхехт. С.: Народна печатница „Витоша“, 1921, § 1779.

внуците заместват починалите си преди наследодателя или недостойни да го наследят свои бащи. Обаче, ако и двамата синове се откажат от наследството, то петимата внуци при действието на правило като това на чл. 202 ЗН-1890 ще наследят по 1/5 ид. част.

4. Изводи

В обобщение може да се посочи, че наследяването в четвърти наследствен ред действително създава затруднения за съдебната практика и теорията. По мое мнение обаче тези затруднения произлизат по-скоро от неправилно разбиране и прилагане на основни положения от наследственото право, а не непременно от не напълно изчистената от неясноти формулировка на закона.